

Тетяна Жушма

аспірант, кафедра педагогіки і психології управління соціальними системами ім.
академіка І. А. Зязюна, Національний технічний університет “Харківський
політехнічний інститут”; Харків, Україна
ORCID: 0000-0002-3735-6014
E-mail: zhushmatan@mail.com

Валентина Фетинюк

доктор економічних наук, доцент, Міжнародний Інститут Менеджменту “ІМІ-NOVA”;
Кишиньов, Молдова

ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦЯ

Анотація: у роботі розглянуто педагогічну культуру майбутнього викладача, вивчено теоретичний зміст та її співвідношення із професійною культурою та діяльністю. Проведено аналіз думки з питань поетапної зміни змісту, структури та методологічної бази формування педагогічної культури. Наведено сучасне уявлення про складові досліджуваної дефініції здобувачів освітнього рівня магістр, а також представлено структуру педагогічної культури викладача та її значущі і найменш впливові на ефективність діяльності компоненти. Проведено анкетування щодо пріоритетності впливу елементів педагогічної культури на її рівень у цілому.

Ключові слова: розвиток педагогічної культури, професійна культура, майбутні викладачі, структура педагогічної культури, інноваційна діяльність, гуманізм, толерантність.

Tatiana Zhushma

post-graduate, Pedagogy and Psychology of Social Systems Management Department of the
academician I. A. Ziaziuna, National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”;
Kharkiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-3735-6014
E-mail: zhushmatan@mail.com

Valentina Fetinyuk

doctor of Economics, Associate Professor, International Institute of Management “IMI-
NOVA”; Kyshyn'ov, Moldova

TABLE OF CONTENTS AND STRUCTURE OF THE PEDAGOGICAL CULTURE OF FUTURE HIGHER EDUCATION FACILITIES AS AN IMPORTANT COMPONENT OF THE PROFESSIONAL

Abstract: the future teacher's pedagogical culture, the theoretical content and its relationship with professional culture and activities are considered in this work. The analysis of opinions on the phased changes in the content, structure and methodological base of the formation of pedagogical culture was carried out. A modern understanding of the constituents of the study definition of applicants of the educational level of the master's degree is given, and the structure of the teacher's pedagogical culture and its significant and less influential components on the effectiveness of the activity are presented. A survey was conducted in order to find out the priority of the influence of the elements of pedagogical culture on its level in general.

Key words: development of pedagogical culture, professional culture, future teachers, structure of pedagogical culture, innovation activity, humanism, tolerance.

Татьяна Жушма, Валентина Фетинюк

СОДЕРЖАНИЕ И СТРУКТУРА ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ КАК ВАЖНЕЙШИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СПЕЦИАЛИСТА

Аннотация: в работе рассмотрено педагогическую культуру будущего преподавателя, изучено теоретическое содержание и ее соотношение с профессиональной культурой и деятельностью. Проведен анализ мнения по вопросам поэтапного изменения содержания, структуры и методологической базы формирования педагогической культуры. Приведены современное представление о составляющих исследуемой дефиниции соискателей образовательного уровня магистр, а также представлена структура педагогической культуры преподавателя и его значимые и менее влиятельные на эффективность деятельности компоненты. Проведено анкетирование по приоритетности влияния элементов педагогической культуры на ее уровень в целом.

Ключевые слова: развитие педагогической культуры, профессиональная культура будущие преподаватели, структура педагогической культуры, инновационная деятельность, гуманизм, толерантность.

Tatiana Zhushma, Valentina Fetinyuk

An extended abstract of a paper on the subject of:

“Table of contents and structure of the pedagogical culture of future higher education facilities as an important component of the professional”

***Problem setting.** The dynamics of change in today's society and transformation in the social and educational spheres cause a number of pressing problems. One of the most important is the quality of education and preparing a new generation of educators, who would creatively put into practice the principles of humanization, humanitarianization, democratization, individualization and ethnicization of learning [1]. For society in general, the high*

pedagogical culture of higher education teachers will play a decisive role in enhancing the professional and social competence of specialists, and therefore in overcoming the long socio-economic crisis that Ukraine is experiencing, in the revival of the authority of the higher school, in reviving of morality, spirituality and culture, in formation of a system of new vital values in society.

Pedagogical culture is a phenomenon of manifestation of the teacher's inner self in professional and pedagogical activity through the unity of his goals, motives, knowledge, skills, qualities, abilities, relationships, united in a certain system of pedagogical values. It is a special formation, a dialectically integrated unity of pedagogical values, between which there are certain connections and relationships that are formed, implemented and refined in various types of professional and pedagogical activity and communication, determining the nature and level of the latter.

The professionalism of the teacher will determine the level of educational achievements of future professionals, the depth of interaction and influence the quality of the educational process. An important point for studying is the comfort and quality of the professional activity of teacher, which a considerable number of scholars have recently drawn attention to.

Recent research and publications analysis. *Analysis of scientific works of researchers (A. Barabanshchikov, O. Bondarevskaya, M. Bukach, S. Vitvitskaya, O. Garmash, V. Grinova, T. Ivanova, N. Komar, V. Lozova, S. Mutsinova, O. Rudnitskaya, etc.) has led to the conclusion that "pedagogical culture" is a pedagogical system and at the same time it is its element, personal formation, dialectical integrated unity of pedagogical values, between which there are certain connections and relations, etc. In modern science the problem of the teacher's spirituality was explored by T. Tyurin, M. Yevtukh, V. Zinchenko, M. Boryshevsky, M. Savchin, I. Bech, and O.V. Suhomlinskaya, L.G. Podolyak, V.I Yurchenko, A. Zatovsky, T. Tyurinaia and others. Aspects concerning professional skill formation are well represented in scientific research by I. Ziazun, N. Nichkalo, N. Tarasevich, O. Pehoty, I. Krivonos. Features of a training of the engineers were investigated by V. Andrushchenko, M. Zgurovsky, V. Rybalka, O. Romanovsky,*

L. Tovazhnyansky, O. Ponomarev, S. Reznik, and others.

Scientists of the Department of Pedagogy and Psychology of Management of Social Systems of NTU "KPI", in particular, O. Ponomarev, O. Romanovsky, N. Sereda, O. Ignatyuk and others are fruitfully engaged in the issues of professional culture of the teacher.

Aspects of previously unsolved problems. Most aspects of pedagogical culture have been considered by different professionals in the context of the professionalism and professional activity of the teacher and those he teaches. However, the clarification of the content of the pedagogical culture and its meaning, formed in the minds of the applicants, has not been the subject of researchers's attention. The current system of teacher training is focused solely on the development of professional skills. The formation of pedagogical culture of future teachers of higher educational establishments remains out of focus, that causes a number of contradictions, in particular, between the necessity of increasing the level of pedagogical culture of the future teacher of higher educational establishments and insufficiently development of effective forms and methods of pedagogical science aimed at its development.

Paper objective. *To define theoretically the definition of "pedagogical culture" of the teacher and to determine its structure, content and role in the structure of the teacher's professional activity. Analyze the most influential elements on its performance in the applicants' point of view.*

Paper main body. *Master's degree in pedagogy of high school often becomes a start for further scientific and methodological work and development of new modern teaching methods. The department has fruitful business relations with the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, leading higher educational establishments of Ukraine and other countries of the world, industrial enterprises, firms and organizations. Students have the*

opportunity to intern in leading ZVO of Ukraine, to participate in international conferences and symposia held at the department, to publish the results of their research in scientific proceedings.

Master's degree in specialization "Pedagogy of higher education" gives the opportunity to work as a teacher of higher education institutions of any profile.

Students (full-time and part-time study) of specialty 011 "Educational, pedagogical sciences" with a total number of 116 people participated in the research.

The purpose of the experiment was to identify the leading components that, in the future teachers' opinion, are the most important and affect the professional pedagogical activity in general.

The abilities of the teacher, are considered mainly as individual persistent qualities that contribute to the successful performance of his activities. The analysis of psychological and pedagogical research made it possible to determine the list of characteristics needed for the teacher. They were divided into three basic groups:

- emotional-volitional sphere of personality;*
- professionalism;*
- cognitive and communicative spheres.*

In order to identify the attitude of the future teachers of the higher school to the presence in the personality of the teacher certain qualities were conducted questionnaires, interviews and creative works.

Conclusions of the research. *The pedagogical culture of a high school teacher*

is a complex, multifaceted and multifaceted phenomenon that combines the system of professional and pedagogical knowledge, skills, pedagogical experience, its comprehension and generalization, and the basic points and principles of educational philosophy, pedagogical logic and ethics. In addition, it includes developed intuition, emotional balance, humanism and a kind attitude to people. In addition, it includes developed intuition, emotional balance, humanism and a kind attitude to people. Department of Pedagogy and Psychology of Social System Management of the National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute" conducted a survey which gave an opportunity to identify the most important components that affect the professional pedagogical activity as a whole. Among them is the love for students, the ability to communicate with students, tact, justice, the ability to clearly provide educational materials and the ability to listen to the interlocutor. The least necessary components, according to the respondents, are pedagogical improvisation, intuitive thinking, manipulative abilities, authoritarianism, overconfidence and excessive emotionality. The problem of formation of pedagogical culture of the future teacher of higher educational establishment requires further scientific search and it's interesting to research the development of pedagogical culture of a teacher of higher educational establishment in the process of independent pedagogical activity, as well as the specificity of the formation of individual components of pedagogical culture.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Динаміка змін у сучасному суспільстві, трансформації у соціальній та освітній сферах викликають ряд гострих проблем. Однією з найважливіших є якісна освіта та підготовка нового покоління педагогів, які б творчо втілювали в реальну прак-

тику принципи гуманізації, гуманітаризації, демократизації, індивідуалізації та етнізації навчання [1]. Державна національна програма "Освіта. Україна XXI століття" в якості одного із найважливіших напрямів реформування системи освіти також визначає підготовку нового покоління педагогів. Вирішення цього завдання під силу лише фахівцям, котрі

мають високий рівень загальної і педагогічної культури. Поняття “культура” можна вважати специфічним засобом перетворення природних задатків і цінностей» індивіда [2]. Проте для особистості фахівця передусім буде мати значення рівень професійної культури, який впливатиме на динаміку діяльності в цілому.

Основною метою державної політики в галузі вищої освіти є створення умов для розвитку висококультурної особистості та творчої самореалізації кожного громадянина України, оновлення змісту освіти й організації навчально-виховного процесу відповідно до європейських і світових стандартів. У підготовці викладача вищої школи особливе місце посідає формування педагогічної культури, оскільки звання “педагог” набуває свого справжнього сенсу тоді, коли воно невіддільне від поняття “культура”.

Професійна культура педагога є одним із головних компонентів загальної педагогічної культури майбутнього фахівця, найважливішим показником його професійної майстерності і відповідності світовим стандартам у сфері вищої освіти. Завдання вищого навчального закладу на сучасному етапі розвитку національної освіти – формувати творчу особистість, оскільки сьогодні важливим є особистісне спрямування навчально-виховного процесу, орієнтування його на розвиток професійної майстерності та ключових компетентностей, забезпечення умов для поглиблення мотивації навчальної діяльності особистості, розвитку її зацікавленості та відповідальності за результати навчання.

Для суспільства в цілому висока педагогічна культура викладачів вищої школи відіграватиме визначальну роль у підвищенні рівня професійної і соціальної компетенції фахівців, а отже і у подоланні тривалої соціально-економічної кризи, яку переживає Україна, у відродженні авторитету вищої школи, формуванні системи нових життєвих цінностей,

відродженні моральності, духовності і культури в суспільстві.

Педагогічна культура є феноменом вияву викладачем власного “Я” у професійно-педагогічній діяльності через єдність його цілей, мотивів, знань, умінь, якостей, здібностей, стосунків, об’єднаних у певну систему педагогічних цінностей. Вона є особливим утворенням, діалектичною інтегрованою єдністю педагогічних цінностей, між якими існують певні зв’язки і відношення, що формуються, реалізуються і вдосконалюються в різноманітних видах професійно-педагогічної діяльності й спілкування, визначаючи характер і рівень останніх.

Професіоналізм викладача буде зумовлювати рівень навчальних досягнень майбутніх фахівців, глибину взаємодії і впливати на якість освітнього процесу. Важливим моментом для вивчення є комфорт та якість професійної діяльності викладача, на що останнім часом звертає увагу значна кількість вчених.

Аналіз останніх досліджень і публікацій у яких започатковано розв’язання цієї проблеми і на які спирається автор. Феномен педагогічної культури досліджувався багатьма провідними фахівцями в галузі соціології праці, економічної соціології й соціології культури (Н. Крилова, Н. Лукашевич, Д. Маркевич, Г. Соколова, та ін.).

Аналіз наукових праць дослідників (А. Барабанщикова, О. Бондаревської, М. Букач, С. Вітвицької, О. Гармаш, Т. Грегори, В. Гриньової, Т. Іванової, Н. Комар, І. Лернер, В. Лозової, С. Муцинова, О. Рудницької, Дж. Гуккера та ін.) дав підставу констатувати, що “педагогічна культура” являє собою педагогічну систему і водночас її елемент, особистісне утворення, діалектичну інтегровану єдність педагогічних цінностей, між якими існують певні зв’язки і відносини тощо.

У сучасній науці проблему духовності педагога досліджували

Т. Тюріна, М. Євтух, В. Зінченко, М. Боришевський, М. Савчин, І. Бех, О. Сухомлинська, Л. Подоляк, В. Юрченко, А. Затовський та інші. Т. Тюріна та інші. Аспекти щодо формування професійної майстерності добре розроблені у наукових дослідженнях І. Зязюна, Н. Ничкало, Н. Тарасевич, О. Пехоти, І. Кривonos. Особливості підготовки інженерних кадрів досліджували В. Андрущенко, М.Згуровський, В. Рибалка, О. Романовський, Л. Тovaжнянський, О. Пономарьов, С. Резнік, та ін.

“В другій половині ХХ ст. професійна культура (як частина загальної культури) вже розглядається не тільки як форма людської діяльності, але і як найважливіший аспект життєдіяльності особистості, як соціальна діяльність, що складається із взаємозалежних цілісних феноменів, які не зводяться лиш до певного комплексу знань, умінь і навичок” [4, с. 206]. Питаннями професійної культури педагога плідно займаються науковці кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами НТУ “ХПІ”, зокрема, О. Пономарьов, О. Романовський, Н. Серєда, О. Ігнатюк та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Більшість аспектів щодо формування педагогічної культури розглядалися різними фахівцями у контексті професіоналізму та професійної діяльності викладача та тих, кого він навчає. Проте уточнення змісту педагогічної культури та її значення, сформовані у свідомості здобувачів, досі не були предметом уваги дослідників. Сучасна система підготовки викладачів орієнтована виключно на розвиток професійних умінь і навичок. Поза увагою залишається формування педагогічної культури майбутніх викладачів закладу вищої освіти, що викликає низку суперечностей, зокрема, між необхідністю підвищення рівня

педагогічної культури майбутнього викладача вищої школи й недостатньою розробленістю педагогічною наукою ефективних форм і методів, спрямованих на її розвиток.

Формулювання мети статті (постановка завдання) Теоретично обґрунтувати дефініцію “педагогічна культура” викладача та визначити її структуру і зміст, роль у структурі професійної діяльності викладача, проаналізувати найбільш впливові на її ефективність елементи на думку здобувачів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У контексті формування готовності викладача здійснювати свою діяльність на високому професійному рівні культура має вагомий вплив на його показник. Досі думки щодо сутності досліджуваного феномену є різноплановими. Український педагог-методист С. Гончаренко підкреслює: “Водночас під культурою розуміють рівень освіченості, вихованості людини, а також рівень володіння якоюсь галуззю знань або діяльністю” [3, с.182]. У цьому розуміння поняття культури наближається до поняття професійної культури, культури діяльності фахівця, що знаходить відбиток у його професійній діяльності, засобах і прийомах вирішення професійних завдань.

Аналізуючи особливості педагогічної діяльності, С. Вітвицька звертає увагу на наступний логічний ланцюжок: духовна культура → професійна культура → педагогічна культура. Вона наголошує: “Виділення педагогічної культури, однієї з найважливіших складових суспільства, зумовлене специфікою педагогічної діяльності викладача, спрямованої на формування особистості, здатної у майбутньому відтворювати і збагачувати культуру суспільства” [4].

Відомий науковець, О. Рудницька тлумачить педагогічну культуру як

сукупність сформованих особистісних якостей педагога, які знаходять своє відображення у педагогічних уміннях і виявляються в різних аспектах професійних відносин і діяльності. Саме особистісний розвиток забезпечує глибоке ціннісно вмотивоване ставлення педагога до професійних обов'язків, обумовлює адекватне переживання процесів педагогічної діяльності [5, с. 7]. Разом з цим, ми вважаємо, що у дослідженнях професійної культури нерідко наводиться спрощене її визначення, а також немає єдиної точки зору на зміст і обсяг цього поняття.

На думку Т. Іванової, професійна культура є особистісною характеристикою педагога, способом реалізації професійної діяльності в єдності трьох показників: єдності цілей, засобів і результатів. Її визначають, по-перше, як засвоєння особистістю професійних знань та навичок, які становлять педагогічний світогляд; по-друге, як здатність особистості творчо мислити та постійно самовдосконалюватися, займатися самоосвітою; по-третє, як сукупність соціально значущих якостей (інтелігентність, патріотизм, духовна культура, ерудованість) [7, с. 87].

Заслуговує на увагу підхід, запропонований Л. Коваленко, де професійна культура педагога постає як результат сформованості його загальної та духовної культури, що виявляється у його професійно-педагогічній діяльності, а саме: під час оволодіння історичною та культурною спадщиною, без якої неможливим постає розвиток людини як особистості; культуротворчої діяльності педагога, спрямованої на формування та розвиток особистості студента; особистісного дієвого прояву викладачем власної культури у професійній діяльності, у взаємостосунках з іншими людьми, світом, аналіз і ставлення до самого себе [8, с. 332 – 333].

Аналіз різних поглядів на визначення сутності та змісту професійної культури педагога переконує

в тому, що сучасна педагогічна наука трактує це поняття як сукупний вияв світоглядної зрілості педагога й розвитку всіх соціально значущих особистісних якостей, як інтегральний показник творчої спрямованості, активної моральності й духовної значущості його поведінки й діяльності [9, с. 73].

Професійна культура викладача являє собою систему соціальних якостей, що безпосередньо забезпечує рівень трудової, професійної діяльності та визначає її зміст, ставлення до праці; є найважливішою духовною якістю особистості, яка проявляється в задоволенні, яку вона (особистість) отримує від трудової діяльності тощо.

Натомість педагогічна культура – це рівень засвоєння спеціалістом педагогічного досвіду та його прояву в процесі професійної діяльності. У педагогічну культуру входять внутрішня та зовнішня складові. Внутрішня складова – це не тільки рівень знань та вмінь у галузі педагогіки, тому що він характеризує лише компетентність у відповідній галузі, а й сформовані особистісні установки, ідеали, потреби, мотиви, котрі визначають сферу і умови їхнього повсякденного прояву.

Основними складовими частинами внутрішньої культури педагога є:

а) особистість педагога (внутрішня своєрідність) з його індивідуально-психологічною та соціально-педагогічною гідністю та недоліками – індивідуально-особистий рівень;

б) об'єм та ступінь засвоєння педагогом накопиченого у професійній діяльності педагогічного досвіду. Це – теоретичний (світоглядний) рівень педагогічної культури. Він визначає раціональний рівень (компонент) і показує, які психолого-педагогічні знання і як засвоєні педагогом; якою мірою вони можуть бути використані у професійній діяльності;

в) сформоване чуйне ставлення у педагога до об'єкта педагогічної праці, її

результатів, їхніх педагогічних складових, а самовдосконалення у педагогічній галузі – це емоційний рівень педагогічної культури.

Науковці кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут” (НТУ “ХПІ”) не повна назва кафедри. Крім того, подавати Національний технічний ... а вже нижче можна використати аббревіатуру НТУ “ХПІ”, О. Пономарьов, та О. Романовський вважають, що культура являє собою досить складне і важливе утворення, яке виступає одночасно характеристикою і педагога як особистості та професіонала, і характеру здійснення ним своєї професійної діяльності, в якій ця культура і отримує прояв [10].

Ось чому при визначенні загальної структури педагогічної культури необхідно постійно мати на увазі таку її подвійність. Адже саме завдяки цьому вона і забезпечує належний рівень ефективності професійної діяльності викладача, повагу до нього студентів та його особистісний авторитет.

З цих позицій загальну структуру педагогічної культури викладача вищої школи слід розглядати як цілісну сукупність таких його якостей (див. Рис. 1):

1. Чітка психологічна спрямованість на педагогічну діяльність, проявом якої є любов до студентів, задоволення від можливості спілкування з ними та вміння спілкуватися, викликаючи її позитивне ставлення до себе, а також ціннісне сприйняття своєї професійної діяльності й усвідомлення її важливої суспільної значущості;

2. Належна психолого-педагогічна ерудиція і загальний світогляд, які включають знання основних закономірностей навчально-виховного процесу і психології студентів, володіння ефективними педагогічними технологіями;

3. Гармонійне поєднання розвинених інтелектуальних якостей, інтуїції та чітких світоглядних позицій, що дозволяє швидко знаходити і приймати ефективні, інколи несподівані рішення у складних проблемних ситуаціях, що часто супроводжують педагогічну діяльність;

4. Розвинені моральні якості та переконання, неухильне дотримання яких не дозволяє викладачеві здійснювати вчинки і висловлювання, що не відповідають прийнятим нормам або зачіпають честь і гідність студента, чітке дотримання норм педагогічної етики. Проявами цих якостей виступають бездоганна чесність, рішучий захист своєї честі і гідності, вміння ефективно прищеплювати ці якості студентам;

5. Педагогічна майстерність та висока організованість як визначальна характеристика якості професійної діяльності викладача і високий рівень її здійснення, уміла організація навчально-виховного процесу і ефективно управління нею на засадах гуманності, науковості, педагогічної доцільності, демократичності і творчості;

6. Досконале володіння навчальним матеріалом своїх дисциплін та методикою їх викладання, вміння показати студентам значущість дисципліни для їхньої майбутньої професійної діяльності та викликати інтерес до неї, добра обізнаність в суміжних дисциплінах, знання останніх досягнень у відповідній науковій галузі, бачення провідних тенденцій її розвитку;

7. Уміння продуктивно поєднувати навчально-виховну та науково-дослідницьку діяльність і використання результатів останньої у навчанні студентів. Залучення студентів до дослідницької роботи істотно підвищує їхній інтерес і розширює мотиваційну сферу стосовно необхідності отримання знань, яких їм бракує для професійної компетентності;

8. Сукупність професійно важливих для педагогічної діяльності особистісних якостей і психологічних характеристик, до яких відносяться розвинена довготривала пам'ять, уважність і аналітичні здібності, висока працездатність, спостережливість, швидка реакція, висока відповідальність, порядність, відсутність шкідливих звичок і здоровий спосіб життя;

9. Бездоганна поведінка і незмінна доброзичливість, які впливають з професійно важливих особистісних рис і якостей педагога і які виступають не просто проявами його загальної і професійно-педагогічної культури, але й сприяють формуванню довіри до нього студентів, слугують додатковими чинниками ефективної мотивації для їхньої навчально-пізнавальної діяльності;

10. Ефективний характер педагогічно спрямованого спілкування, яке поєднує вміння уважно слухати свого співбесідника і розуміти його позицію із здатністю переконливо викладати свої думки і міркування, з технікою формування у партнера почуття емпатії і довіри до себе, без якої неможливо забезпечити успішного навчання студентів;

прагнення постійного самовдосконалення, зумовлене динамічним характером сьогодення, істотним лавиноподібним зростанням обсягів науково-технічних знань та їхнім ускладненням, прискоренням циклу їхнього старіння та оновлення. Крім того, внаслідок загальної демократизації суспільного життя, його широкої інформатизації та підвищення освітнього і культурного рівня населення викладачеві вищої школи необхідно постійно збагачувати себе новими знаннями і ефек-

тивними методами і способами їхньої подачі студентам.

11. Прагнення до постійного самовдосконалення, обумовлене динамічним характером сучасності, істотним лавиноподібним зростанням обсягів науково-технічних знань та їх ускладненням, прискоренням циклу їх застарівання та оновлення. Крім того, в результаті загальної демократизації суспільного життя, його широкої інформатизації та підвищення освітнього і культурного рівня населення викладачеві вищої школи необхідно постійно збагачувати себе новими знаннями та ефективними методами і способами їх подачі студентам;

12. Розвинуте ораторське мистецтво, володіння логікою і культурою мови, а також здатність м'яко і ненав'язливо поправляти мовні помилки студентів, їх жаргонізм і тим більше рішуча боротьба з лихослів'ям. Одночасно переконливе прищеплення їм прагнення до розвитку чистоти і культури мовлення [11, 127 – 130].

В реальному освітньому процесі педагогічна культура виявляється в цілісній єдності із загальнокультурними і моральними проявами особистості педагога. Вона визначається творчим використанням звичної технологічності його діяльності, завдяки чому вона набуває своєрідних рис науковості і в той же час мистецтва. Тому далеко не випадково сьогодні така значна увага дослідників і практиків приділяється проблемам педагогічного артистизму, який тільки і здатний успішно розв'язувати складні завдання важливої і відповідальної професійної діяльності викладача вищої школи.

Рис. 1. Загальна структура педагогічної культури за О.С.Пономарьовим посилання на роботу вченого

Отже, переважна більшість дослідників одностайна в думці, що до складу педагогічної культури входять наступні компоненти:

- інтереси та духовні потреби;
- саморегуляцію;
- моральні якості;
- відношення до праці;
- спрямованість особистості.

Проте така структура буде лише частково відтворювати зміст педагогічної культури.

Зобразимо розмаїття компонентів педагогічної культури схематично (рис. 2)

Викладач ЗВО має досконало володіти педагогічною культурою, адже за висловом А. Дістервега "як ніхто не

може дати іншому того, що не має сам, так не може розвивати, виховувати і навчати той, хто сам не розвинений, не вихований, не освічений". Тому ще 1639 року в Сорбонні у Великій хартії університетів, сформованій з метою їх об'єднання, було проголошено, що вища школа є інститутом відтворення і передачі культури.

К. Левітан стверджував: "В основі культури педагогічного спілкування знаходиться загальна і педагогічна культура особистості – це рівень її розвитку, котрий виявляється у системі потреб, соціальних якостей, стилю діяльності і поведінки".

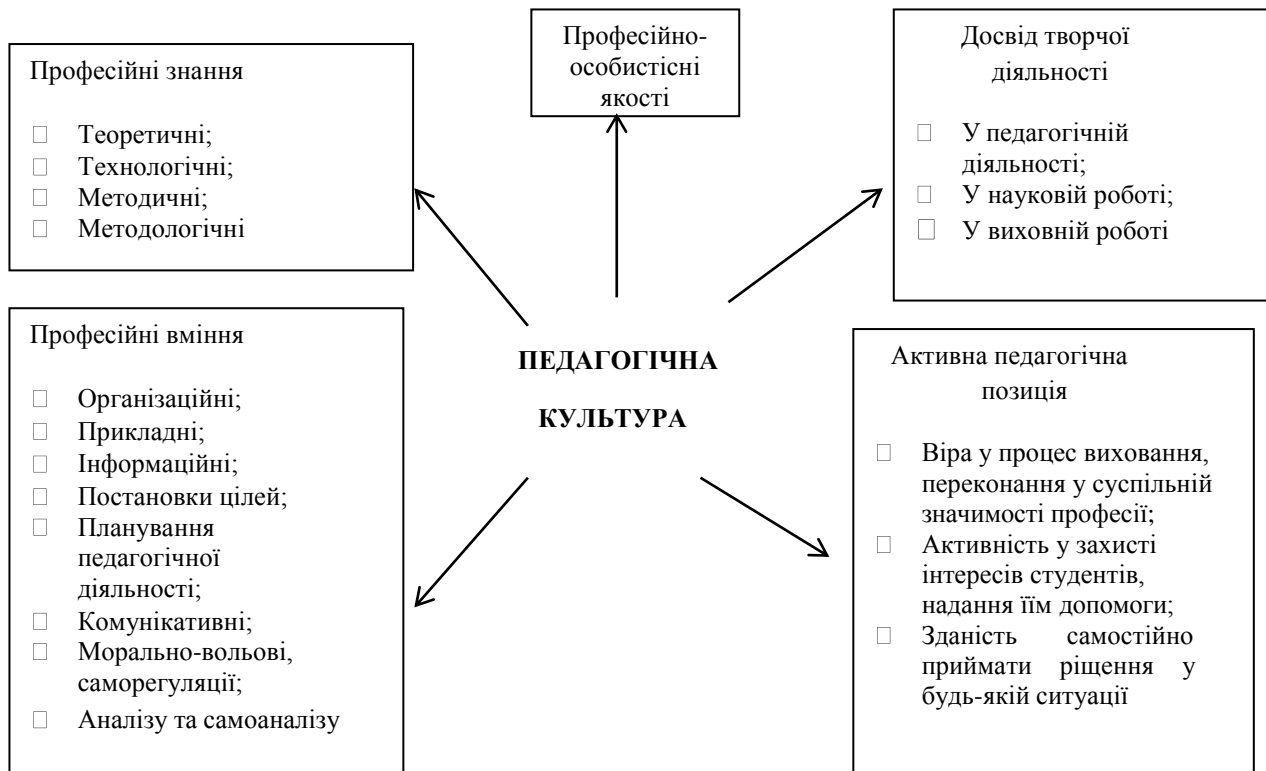

Рис. 2. Компоненти педагогічної культури

В рамках наукового дослідження ми провели анкетування. Експериментальною базою було обрано кафедру педагогіки та психології управління соціальними системами ім. акад. І. А.Зязюна НТУ "ХП". На кафедрі з 2005 року існує магістратура за спеціальністю "Педагогіка вищої школи". Науково-педагогічна підготовка здійснюється відповідно з концепціями формування національної управлінської гуманітарно-технічної еліти і моделі фахівця XXI століття, розробленими в університеті. При розробці програми навчання провідні вчені кафедри ППУСС враховували передовий теоретичний досвід української та світової освітніх систем, сучасні інноваційні педагогічні технології.

Навчання в магістратурі за спеціалізацією "Педагогіка вищої школи" передбачає формування знань, умінь і навичок викладання у вищих навчальних закладах будь-якого профілю. У програму підготовки входять наступні

фундаментальні курси:

- Моделювання професійної підготовки та діяльності фахівця, де розглядається сутність і структура професійної та соціальної діяльності фахівця як основи проектування змісту його освіти.

- Дидактичні системи та освітні технології у вищій школі, де вивчаються види, форми і методи навчальних занять у вищому навчальному закладі, їхнє дидактичне та організаційно-методичне забезпечення.

- Інформаційні технології в освіті – застосування інформаційних технологій та педагогічні особливості їхнього використання для забезпечення навчального процесу у вищій школі.

- Педагогічна та професійна психологія, де вивчаються психологічні аспекти науково-педагогічної діяльності, психологічні особливості педагогів і студентів, їх взаємодія.

А також такі дисципліни як:

- Основи наукових досліджень;

- Педагогічний контроль в системі освіти;
- Психолого-педагогічні основи особистісно професійного розвитку майбутнього фахівця;
- Філософія освіти;
- Педагогічне спілкування і риторика;
- Педагогічна етика;
- Педагогіка лідерства.

Користь від вивчення цих дисциплін, застосування отриманих знань на практиці, в тому числі під час стажування, що входить у програму підготовки, – безсумнівна. Контингент студентів у магістратурі дуже широкий. Це і вчорашні випускники педагогічних, технічних, економічних ВЗО, і педагоги з багаторічним стажем. Магістратура з педагогіки вищої школи часто стає стартом для подальшої науково-методичної роботи, освоєння нових сучасних методик викладання. Кафедра має плідні ділові зв'язки з Академією педагогічних наук України, провідними вищими навчальними закладами України та інших країн світу, промисловими підприємствами, фірмами та організаціями. Студенти мають можливість стажування у провідних ЗВО України, брати участь у міжнародних конференціях та симпозіумах, які проводяться на базі кафедри, публікувати результати своїх досліджень у збірниках наукових праць.

Диплом магістра за спеціалізацією “Педагогіка вищої школи” дає можливість працювати викладачем вищих навчальних закладів будь-якого профілю.

Здібності педагога, розглядають переважно як індивідуальні стійкі якості,

що сприяють успішному виконанню його діяльності. Аналіз психолого-педагогічних досліджень дозволив визначити перелік якостей, необхідних педагогові. Вони були об'єднанні в три групи:

- емоційно-вольова сфера особистості;
- професіоналізм;
- когнітивна та комунікативна сфери.

Нами було проведено анкетування, в якому взяли участь 116 осіб (студенти денної та заочної форми навчання, спеціальність 011 “Освітні, педагогічні науки”). Мета якого – визначити провідні складові, які, на думку майбутніх викладачів, є найбільш важливими і впливають на професійну педагогічну діяльність в цілому.

Наведемо деякі узагальнені дані, що засвідчують ставлення респондентів до запропонованого в анкетах переліку якостей. Найбільш значущими для ефективності професійної діяльності педагога, що впливають на її ефективність зазначено наступні:

- любов до вихованців, потреба працювати з ними 89,81%;
- вміння контактувати зі студентами 84,26%;
- тактовність 83,33%;
- справедливість 82,4%;
- здатність „подати” навчальний матеріал 81,48%;
- вміння слухати співрозмовника 81,48%.

Результати отримані за допомогою анкетування ми зобразили на рисунку 3.

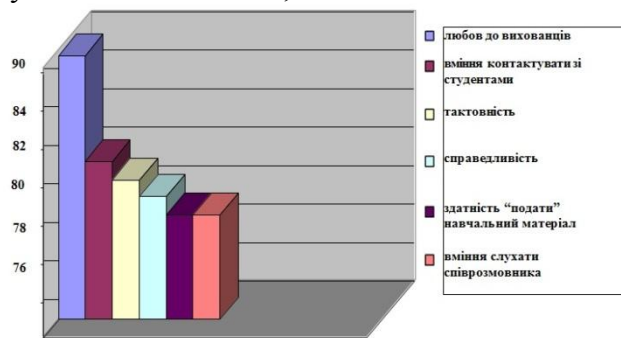

Рис. 3. Найвагоміші педагогічні якості на думку респондентів

Майбутні викладачі вищої школи вказують на необхідність високого професіоналізму педагога, педагогічну майстерність, педагогічний такт тощо. Друге місце за значенням займають більшість якостей емоційно-вольової сфери (від 60% до 78%) та деякі професійні й комунікативні якості.

Найменш необхідними (на погляд респондентів) є такі:

- педагогічна імпровізація (50%);
- інтуїтивне мислення (47,22%);
- проєктивні, конструктивні, керувальні здібності, пов'язані зі вмінням впливати на іншу людину (46,3%);
- самовпевненість (36,11%);
- емоційність (1,67%).

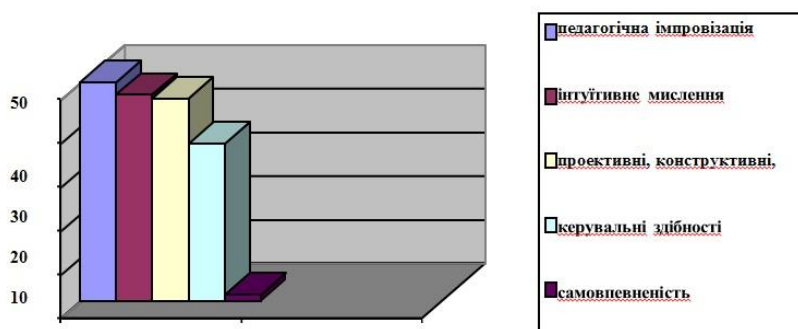

Рис. 4. Найменш необхідні педагогічні якості, на думку респондентів

Аналіз анкет дозволив визначити, що майбутні викладачі виділяють за необхідне чутливість, стриманість, емпатійні здібності.

Крім дослідження серед майбутніх викладачів вищої школи, експериментальна робота була проведена серед студентів II та III курсу спеціальності "Психологія". З ними було проведено анкетування та запропоновано творчу роботу на тему: "Мій улюблений викладач".

За результатами обох методик пріоритетні позиції займають наступні

компоненти педагогічної культури викладача:

- стриманість (92,4%);
- справедливість (81,37%);
- вміння контактувати з студентами (83,12 %);
- здатність цікаво висловлювати свої думки, тобто "передавати" навчальний матеріал (80,48%);
- здатність викликати до себе повагу з боку студентів (79,42%).

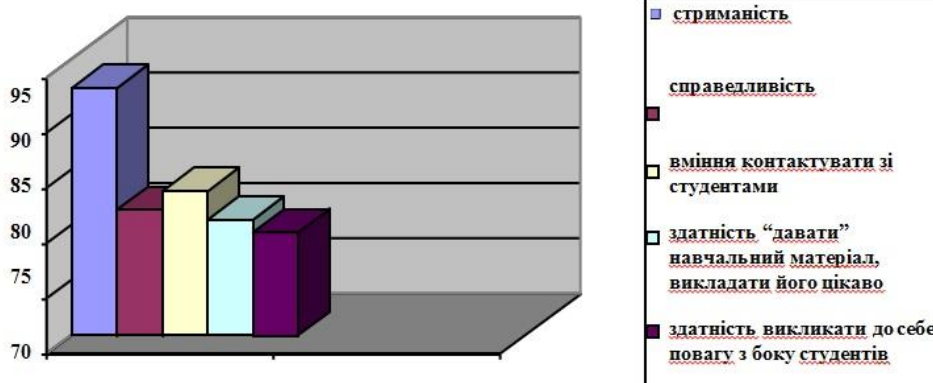

Рис. 5. Найнеобхідніші педагогічні якості, на думку студентів

Для студентів педагог – справедлива людина, яка вміє контролювати свої емоції, водночас має запас сучасних знань та зрозуміло, в доступній формі передає їх студентам. У більшості випадків погляди майбутніх викладачів вищої школи та студентів співпадають.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Радикальні зміни в українському суспільстві створюють передумови для визначення загальної стратегії сучасної системи вищої освіти, яка вимагає підготовки фахівців-професіоналів, що поєднують у собі глибокі гуманістичні переконання, фундаментальні теоретичні знання й ретельну практичну підготовку.

Педагогічна культура є відображенням духовних та матеріальних цінностей освіти й виховання, способів творчої педагогічної діяльності, необхідні для здійснення освітньо-виховного процесу. Отже, реальні потреби вищої школи зумовлюють підвищення інтересу науковців до проблеми педагогічної культури. Педагогічна культура викладача вищої школи є складним, багатогранним і багатоаспектним явищем, яке поєднує в собі систему професійних і суто педагогічних знань, умінь і навичок, педагогічний досвід, його осмислення та

узагальнення, а також основні положення і принципи філософії освіти, педагогічної логіки та етики. Крім того, вона включає розвинену інтуїцію, емоційну врівноваженість, гуманізм і доброзичливе ставлення до людей. На базі кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами імені І.А. Зязюна НТУ “ХП” було проведено анкетування яке дало можливість виявити найбільш важливі складові, які впливають на професійну педагогічну діяльність в цілому. Серед них любов до вихованців, вміння контактувати з студентами, тактовність, справедливість, здатність зрозуміло подавати навчальний матеріал, вміння слухати співрозмовника. Найменш необхідними, на погляд респондентів є педагогічна імпровізація, інтуїтивне мислення, маніпулятивні здібності, авторитаризм, самовпевненість, надмірна емоційність.

Проблема формування педагогічної культури майбутнього викладача вищої школи вимагає подальшого наукового пошуку. Становить інтерес для дослідження розвиток педагогічної культури викладача вищої школи у процесі самостійної педагогічної діяльності, а також специфіка формування окремих компонентів педагогічної культури.

Список літератури:

1. Державна національна програма “Освіта”. Україна XXI ст. / Постанова Кабінету Міністрів України // – К.:Райдуга. – 1994. – С. 61
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко // – Київ “Либідь”. – 1997. – С. 375
3. Вульф Б. З. Педагог: профессиональная духовность / Б. З. Вульф // – Педагогика. – № 2. – 1995. – С. 48 – 52
4. Слостенин В. А., Исаев И. Ф., Шмяхов Е. Н. Педагогика / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев,

Е. Н Шмяхов.; под ред. В. А. Слостенина // – Учебное пособие для высших учебных заведений. – М.: Издательский центр “Академия”. – 2002. – С. 576

5. Синица М. О. Використання мультимедійних технологій у навчальному процесі ВНЗ як засіб формування педагогічних знань / М. О. Синица // – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. – 2017. – С. 418 – 438

6. Исаев И. Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя / И. Ф. Исаев // – Учеб.пособие для студ.высш.учеб.заведений. – М.:

Издательский центр “Академия”. – 2002. – С. 208

7. Коваленко Л. А. Психологічний зміст професійної культури педагога / Л. А. Коваленко // Проблеми сучасної психології. – № 6. – 2009. – С. 331 – 339

8. Гончаренко С. У., Ничкало Н. Г. Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика / С. У. Гончаренко, Н. Г. Ничкало // Економічні науки. – Хмельницький. – Т. 2. – 2012. – С. 334

9. Джигун Л. М. Використання інноваційних технологій на заняттях у вищому навчальному закладі / Л. М. Джигун // Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців: тези доповідей V Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 3ш-31 березня 2017 р.). – Хмельницький: ХНУ

10. Пономарьов О. С., Романовський О. Г., Ігнатюк О. А., Згурська М. П. Професійна культура педагога / О. С. Пономарьов, О. Г. Романовський, О. А. Ігнатюк, М. П. Згурська // Навч.-метод. посіб. – Харків: НТУ “ХП”. – 2011. – С. 198

11. Пономарьов О. С., Заветний С. О., Пазиніч С. М., Тіщенко Л. М. Культура педагога / О. С. Пономарьов, С. О. Заветний, С. М. Пазиніч, Л. М. Тіщенко // Монографія. за ред. О. С. Пономарьова. – Харків: “Міськдрук”. ХНТУСГ ім. П. Василенка. – 2015. – С. 320, С. 309

References:

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (1994), “State National Program “Education”. XXI century Ukraine”, K.: Rajduha, p. 61

2. Honcharenko, S. U. (1997), “Ukrainian Pedagogical Dictionary”, Kyiv “Lybid”, p. 375

3. Vul'fov, B. Z. (1995), “Teacher: professional spirituality”, Pedagogika, no. 2, p. 48 – 52

4. Slastenin, V. A., Isaev, I. F., Shmjahov, E. N. (2002), “Pedagogy”, Uchebnoe posobie dlja vysshih uchebnyh zavedenij, pod red. V. A. Slastenina, M.: Izdatel'skij centr “Akademija”, p. 576

5. Synytsia, M. O. (2017), “The use of multimedia technologies in the educational process of universities as a means of forming pedagogical knowledge”, Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, pp. 418 – 438

6. Isaev, I. F. (2002), “Professional and pedagogical culture of a teacher”, Ucheb.posobie dlja stud.vyssh.ucheb.zavedenij, M.: Izdatel'skij centr “Akademija”, p. 208

7. Kovalenko, L. A. (2009), “Psychological content of the professional culture of the teacher”, Problemy suchasnoi psykholohii, no.6, pp. 331 – 339

8. Honcharenko, S. U. Nychkalo, N. H. (2012), “State vocational education standards: theory and methods”, “Economic sciences”, Khmel'nyts'kyj , t. 2, p. 334

9. Dzhyhun, L. M., “The use of innovative technologies in higher education”, Aktual'ni pytannia teorii ta praktyky psykholoho-pedahohichnoi pidhotovky majbutnikh fakhivtsiv: tezy dopovidej V Vseukrapns'koi naukovo-praktychnoi konferentsii (Khmel'nyts'kyj, 3sh-31 bereznia 2017 r.), Khmel'nyts'kyj: KhNU

10. Ponomar'ov, O. S., Romanovs'kyj, O. H., Ihnatiuk, O. A., Zghurs'ka, M. P. (2011), “Professional teacher culture”, Navch.-metod. posib., Kharkiv: NTU “KhPI”, p. 198

11. Ponomar'ov, O. S., Zavietnyj, S. O., Pazynich, S. M., Tischenko, L. M. (2015), “Culture of the teacher”, Monohrafiia, za red. O. S. Ponomar'ova, Kharkiv: “Mis'kdruk”, KhNTUSH im. P. Vasylenka, p. 320, p. 309

Стаття надійшла до редколегії 14.03.2020